

BENDZSEL MIKLÓS*

A házigazda köszöntője

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kérem, hogy foglalják el helyeiket, és fogjunk hozzá az igen tartalmas és ugyanakkor hosszúra tervezett mai napnak a munkájához. Alelnök Asszony, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Szeretettel, tisztelettel köszöntöm Önöket az immár közel negyedszázados hagyományú technika-, tudomány- és orvoslástörténeti ankétsorozat 24., ez évi háromnapos rendezvényének megnyitójaként és első napi házigazdaként. A Magyar Szabadalmi Hivatalnak megtiszteltetés és ugyanakkor kivételes alkalom, hogy az őszi, lassan ünnepi, adventközeli készülődésben a mi hivatásunknak, küldetésünknek igen fontos keretet és hagyományozó tapasztalatot feldolgozó műhely minket is választ az őszi seregszemléje helyszínéül. Ez az ankét tucatnyi társintézmény erőfeszítésének köszönhetően jött létre. Ez a kivételes együttgondolkodás önmagában példaadó, intellektuális szinergiákat hordozó esemény a magyar szellemi életben. Kilenc gazdag szekció három nap alatt dolgozza fel a legfrissebb eredményeket, különös tekintettel MECHWART ANDRÁS, a Ganz történeti rangú vezérigazgatója, feltalálója, a gépészmérnök, alkotó halálának 100. évfordulójára. Külön fog megemlékezni, helyesebben ez nem emlékezés, hanem aktív feldolgozás, a hármas szakmai tagolású természettudományos, technikai és orvoslástani épített emlékeknek a magyarországi különös tapasztalatairól, illetve ugyancsak új eredményeiről. Ha már ezek a témák, akkor hadd kapcsolódjam házigazdaként néhány nagyon rövid gondolat erejéig ehhez a két tárgyhoz.

Az épület, amelyben ma vannak, az 1895-ös 37. törvénycikkkel létrehozni rendelt Magyar Szabadalmi Hivatalnak épült – mondanám – ha a millennium időszakában az akkori, a mai világkiállításoknál nagyobb horderejű nemzeti kiállítás-rendezvény nem vett volna el annyi pénzt és annyi figyelmet, aminek folytán innen egy kőhajításnyira, az Akadémiára vezető, Dunával párhuzamos utca közepe táján foglalt helyet a Magyar Szabadalmi Királyi Bíróság, és csak 1949-ben jöttünk át ide. De a magyar közigazgatás legújabb kori történetében így is viszonylag páratlan módon, 1949 óta, közel 60 éve használjuk ugyanarra a célra a kormányzati negyedben ezt az épületet. A szabadalmi rendszer időtállóságát, illetve megbízhatóságát ez a kicsiny történeti tény, azt gondolom, hogy megfelelően kifejezi. Nem szabad elmenni amellett, hogy a Magyar Szabadalmi Hivatal első elnökét egyszersmind jelölték a millenniumi kiállítássorozat kormányzati biztosává is. Akkor a reáliák és a hasznosítás, illetve a monopoljogok megítélése ilyen perszonálunióban bírt létezni. De mielőtt azt gondolnák, hogy ez aktuális aspirációkat akart kifejezni, még arra is emlékeztetnem kell, hogy ez az épület 1902-ben az Agrár földhitel Intézet céljára épült valójában, és mint ilyen, a magyar agrárium modernizálásában nagyon komoly szerepet vitt, egészen a II. világháborúig.

Ha a múlt és a tapasztalat rendszerezett feldolgozása folytán ismeretté válik, akkor onnan már csak egy lépés az alkalmazás, az ismeret alkalmazásának tudássá válása. Ezzel foglalkoznak Önök ennek a műhelynek a keretében. A tapasztalatot váltják át voltaképpen képességalapozó ismeretté. Ebben az épületben az újat is kémleljük, sőt, ítésként minőségi próbának vetjük alá, és ez az új

* A Magyar Szabadalmi Hivatal elnöke; miklos.bendzsel@hpo.hu

tudományos-műszaki eredménymegítélési gyakorlat valójában a jövő szellemi építkezésének az alapozásához tartozik. Fundamentum lesz abból, ami kiállja a világviszonylatban vett újdonság próbáját, és amire lehet gazdasági erőt, profitalkító monopoljogot és így tovább, sok mindent alapítani. Tehát ennyit a „genius loci”-ről, ez a mi funkciónk, és ezt 112 éve, az 1895-ös alapítástól viszonylag töretlenül tudjuk véghezvinni.

Ekképp aztán MECHWART ANDRÁSNAK a munkássága ezen épület jogelődje, illetve a jogfolytonos magyar szabadalmi hatóság számára is sok feladatot adott. Lapunkban, a Szabadalmi Közlöny és Védjegyértésítő XIX. századi megfelelőjében visszatérően lehet találkozni a munkájával. Ennél több is igaz. Amíg az Országos Műszaki Múzeum nélkülözni tudta, addig MECHWARTNAK egy kiváló hengersizéke nálunk, a bejáratú ügyfélfogadó térben mint egy emblematikus, majdnem heraldikus tárgy, a maga 700 kg-os tömegével felhívta a hagyományokra a figyelmet. Aztán ennek a különös, megbecsült, restaurált állapota kiváltotta a más helyeken való bemutatás reflexét, és innen el kellett engednünk. Legközelebb nekem, nem is olyan közel, *Dublinban*, a *Guinness Sörgyárban* volt módom találni például ma is megbecsült MECHWART-hengersizéket. A sörgyártásnak és az árpa, maláta feldolgozásának egy fellegvárában különösen jó érzés volt magyarnak lenni, és olvasni a *Ganz Gépgyár*nak a fémcímekjét és MECHWART nevét azon a tárgyon. Úgyhogy sok sikert kívánok ennek a szekciónak is, mint ahogy valamennyi többinek.

Amikor épített emlékekről fognak beszélni, akkor Önök, akik avatottan foglalkoznak a múlttal, félmúlttal és a jelennel – de tudom, hogy mindezt Önök is a jövőért teszik – nem mehetnek el mellett a tény mellett, hogy Magyarországnak még mindig és megint nincs épített hajléka a magyar műszaki örökség tárgyi gyűjteménye bemutatására. Ezzel szemben friss hír, hogy a Közlekedési Múzeumot és az Országos Műszaki Múzeumot összevonta a kulturális kormányzati miniszteri hatóság, aminek a perszonálunió kívül talán takarékosági okai is lehetnek. Ezzel szemben félok, hogy leveszi a napirendről az így is nehezen ott tartott elhelyezési gondokat. Mint két szegény, ha összeházasodik, egyiknek van valamije, az már a másiké is lesz, és onnantól annak a másiknak az abszolút szegénysége már nem lobogtatható olyan fenn, mint ahogy arra szükség volna. Jobb sorsú és gazdagabb országokban, például a Ruhr-vidéken szerzett tapasztalataimat vagy az ott honos kultúrát megtapasztaló élményeimet idézem föl. Ezzel az épített örökséggel, amiről beszélni fognak, Önök sokkal jobban sáfázkodnak. Mindenki tudja, hogy az Óbudai Gázgyártól kezdve sokféle helyszín állta ki azt a próbát, hogy arra a rangra felferagódhessen, ami az Essen környékén például az UNESCO kulturális örökségének részeként rekultivált bányaterület és komplexum ma – a dizájn múzeumtól a felsőfokú oktatási helyszínig és inkubációs, innovációs ipari parkig új funkciót találva, mintegy éleszt és fenntart a régi szellemből. Ez a figyelem, ez a politikai-gazdasági-kulturális figyelem ott képes a hagyományt megújító gyökerű erőforrássá avatni. Ez nálunk még és megint nincs így, és ezért azt gondolom, hogy erre is fel kell hívjam a figyelmet, hogy ennek az anekdotának a támogató fórumai, illetve intézményei is viselnek erkölcsi, nem többet, de erkölcsi felelősséget azért, hogy hallassák hangjukat. Ne vegyük le a napirendről ezt a kérdést akkor, amikor minden idők legnagyobb külső injekcióját fogja az EU-támogatások hétéves programjában tulajdonképpen kézhez kapni az ország, és fájdalom, ma még azt látom, hogy nincs semmilyen fejlesztési tervben helye ennek a kultúrmisszióknak. Holott az onnan kapott források egy bizonyos kicsiny hányadából ez kivívható volna. Nos, én azt gondolom, ezt szóvá kellett tennem e helyről, hogyha az épített emlékekkel is foglalkoznak.

Végezetül engedjék meg azt a tiszteletteljes főhajtást részemről, hogy mit is jelent az a munka, amit Önök végeznek (amikor először a 70-es években magam is technikátörténettel kezdtem el foglalkozni fiatal gépészmérnöként, közgazdaként, gazdaságtörténettel, technikátörténettel, akkor még a „*Felszabadult Prométheusz*”-t író DAVID S. LANDES vagy THEODORE W. SCHULTZ Nobel-díjas amerikai közgazdász „*Beruházás az emberi tőkébe*” című munkái nyitottak számomra ablakot erre): nos, rávilágítanak arra, hogy mit tisztelünk, milyen erőforrást a technológiai fejlődésben. De mindeközben ez a kis zöld kötet, amelyet a kezembben tartok, szintén azt gondolom,

hogy sokunknak majdnem biblikus megvilágosodást okozott: ezek LEWIS MUMFORD avatott tanulmányai, melyek az 1960-as, 70-es években íródtak, apparátusuk és következtetések, ma már mondhatni, inkább kánonná nemesült, egyszerű kinyilatkoztatások, akkor még felismerések voltak. Engedjék meg, hogy a politechnikai hagyományról és gyakorlatról a 60-as 70-es évek fordulóján írott dolgozatából egyetlenegy bekezdéssel bocsássam útjára az ankétot. A géntechnológia a szöveg írása időszakában még szinte csak felsejlő lehetőség volt, mégis a génállomány örökítő funkciója és jelentősége a metafora első része, amelyet nem idézek. Ehhez képest így folytatódik a szöveg: „Hasonlóképpen beszélhetünk technikai tudáskészletről, a szerszámok, gépek, anyagok és eljárások felhalmozódásáról, ami kölcsönhatásban van a talajtípusokkal, éghajlatokkal, növényekkel, állatokkal, emberi népességgel, intézményekkel, kultúrákkal. E technikai gyűjtőrendszer befogadóképessége a 19. század harmadik negyedéig sokkalta nagyobb, sőt változatosabb volt, mint azelőtt bármikor, és lehetséges, hogy mennyiségileg is hatalmasabb, valamint minőségileg gazdagabb volt a ma meglévőnél.” Nagyon súlyos kijelentés, igaz, datálnunk kell, ez az 1970-es évek fordulóján hangzott el. Mennyiségi mutatókban ma ez már nem állná meg a helyét. Tudománytrendeket ismerünk, hogy milyen ismeretmegduplázódási időkvóciensek és ráták is hatnak a világunkban. De a rekapitulált ismeret, a készség, az operatív képességek tekintetében azt gondolom, hogy még mindig megállja a helyét. Így folytatja és zárja le: „E technológiai tudásanyagban fontos szerepet játszottak a felhalmozott tudás és szakértelem óriási mennyiségét továbbító képzett mesteremberek és munkacsoportok. Amikor eltávolították őket a termelési rendszerből, ezt a hatalmas kulturális forrást megszüntették.”

Ezek a szavak ma még hatékonyabbak, igazabbak. Ma már a működő tőke azért kerül el bennünket, mert a technikai, szakmunkási társadalmi réteget módszeresen hagyjuk kihalni. Pillanatnyilag a mi szakma- és korpipiramisunk hiányos, olyan, mintha jégeső verte volna a fát, és egyszerűen bizonyos ágak természeti károsodást szenvedve hiányoznának erről a lombpiramisról. Az, hogy ezeket a hagyományokat Önök is segítik életben tartani, és az, hogy ajánlásaikat a szűk történeti tudományi körön kívül a 12 válogatott támogató intézmény csatornáin keresztül megosztják ajánlások formájában, a jelenkor kormányzó, vagy mondjuk így, működő, fungáló felelőseivel, az lehet még ennek az ankétsorozatnak egy olyan ambíciója, amit jövőre, a 25. alkalommal, remélem, hogy be is tölt. Jó munkát kívánok.

Ezzel tulajdonképpen szeretném bevezetni azt, hogy tulajában a magyar tudomány hogyan fejlődött. A tudomány a 20. században orvost fejlődött világszerte, Magyarországon is. Ekkor vált világosan megfogalmazhatóvá az, hogy a tudománynak költös szerepe van, a tudományos kutatásnak pedig különösképpen. Előszörban a világ megismerésének az eszköze és egyben az emberi kultúra része ennek kezdetektől. Másrészt a gazdasági fejlődés egyik mindinkább jelentősebb motorja. És tulajdonképpen az az ankét erről is, vagy szóról fog szólni előszörban. Mindkettőhöz alapvetően szükséges a csak emberre, a *homo sapiens*-re – így nevezzük magunkat általában – a *homo sapiens*-re jellemző tulajdonság. A kreativitás, az alkotóképesség. Ez az alapja az ún. kíváncsiság-orientált kultúráknak, és hasonlóképpen a fejlesztő, illetve technológiai innovációs tevékenységnek is. A kreativitás minden újszerű potenciális tulajdonsága, hogy abból mit valósul meg, az a gyermek társadalmi begyazottságától, a családi háttérétől – s nem kis mértékben, és újra és újra kell hangsúlyozni – az iskolai oktatás-neveléstől függ. E tekintetben a magyar tudományosság megfelelő háttérrel, kiemelkedő tradíciókkal rendelkezik. Azt mondják, hogy rendelkezik ma is, ami a tradíciókai illeti.

Vannak tradícióink, hogy ezekből mi érvényesül maigáig, az egy külön kérdés. Igaz, a tudomány – ma a közéleti gyakorlat is ezt mutatja – nemzetközi, de a tudós valahová tartozik, egzisztenciájában magyar. A 19. századtól olyan géniuszi személyek léteztek, mint BOLYAI JÁNOS, vagy a határozó fejlesztő János ÁNYOS, és ideológusaink többek között PÖRNYŐS LÓRÁND, PUSZTÁS TIVADAN,